

Empresa, Societat i Administracions Públiques

Andreu Gomà i Amat

171

Resum

El present article reflexiona sobre el paper de les empreses en la societat moderna i el seu rol com a principal agent de creació de riquesa i transformació social. L'aproximació tradicional de l'Administració Pública a aquesta realitat ha estat esbiaixada i incompleta. L'article pretén aportar una visió més àmplia d'aquesta realitat, analitzant alguns dels seus aspectes econòmics, socials i conflictius més rellevants. Finalment, l'article defensa la necessitat de disposar d'una Política Integral d'Empresa per part de l'Administració Pública i defineix alguna de les bases sobre la qual construir-la.

1. L'empresa és una institució essencial en les societats modernes

L'empresa no és més que la forma que els homes s'organitzen en les societats modernes per transformar el mitjà en el qual habiten i produir els béns, materials i intangibles, necessaris per a viure. Com a tal, és la institució que probablement més contribueix al canvi social i que major impacte té en la vida dels individus.

En una societat industrial avançada, la majoria dels béns i serveis que consumim, la majoria d'aplicacions científiques, innovacions tecnològiques i sanitàries, tenen el seu origen en una empresa, qualsevol que sigui la seva configuració i titularitat (privada, pública o mixta). Sense les empreses, el nivell de vida arribat per les societats industrialitzades hagués estat impossible. Són precisament elles la base sobre la qual s'ha construït la nostra societat i són elles, les quals més contribueixen al desenvolupament de la nova Societat del Coneixement, de la qual tot just vam intuir avui el seu enorme potencial transformador.

Malgrat aquest important paper, la visió que de les mateixes es té sol ser incompleta i, en moltes ocasions, molt esbiaixada per posicions ideològiques molt arrelades en l'Administració Pública. Tradicionalment, s'ha considerat a l'empresa exclusivament com un agent econòmic. Des d'aquesta perspectiva, o bé la hi idealitza des d'ideologies liberals per ser el principal agent de mercat, creador de riquesa i creixement econòmic; o bé es desconfia d'ella, quan no menysprea, per ser instrument al servei del capital, únic responsable de les desigualtats i injustícies socials.

Ambdues visions són massa simples. Evidentment, les empreses tenen un paper econòmic fonamental i són el principal motor de creixement, alhora que causants de molts dels problemes ambientals i socials de l'entorn en el qual operen. Però, alhora, són un potent instrument de transformació social que cal aprofitar. Avui dia, cap política econòmica i social pot tenir èxit si no comprèn i integra a les empreses en el centre de la seva estratègia.

2. Una aproximació més àmplia a la realitat i al significat de les empreses

L'empresa és una realitat complexa. Cal comprendre-la en tota la seva extensió per a poder actuar amb eficàcia. Tres són les formes des de la qual ens podem acostar a ella.

2.1 La mirada econòmica

L'enfocament des del qual principalment s'ha aproximat a aquesta realitat és fonamentalment mercantilista:

- L'empresa és una organització econòmica amb ànim de lucre.
- El mercat és la forma d'intercanvi més eficient i l'empresa és el seu agent principal, proveïdora de béns i serveis a través de l'organització més productiva del capital i el treball.
- En un món complex i interdependent, les empreses i el mercat són la millor forma de processar la informació existent i prendre decisions sobre inversió, producció i distribució de béns i serveis.

- Facilita l'especialització del treball i la generació de processos d'innovació tècnica, administrativa i comercial.

Des d'aquesta perspectiva, les empreses són vistes com el principal agent de desenvolupament econòmic i creixement. Per afavorir la seva activitat, des dels anys 80 impera un model basat en l'establiment de mecanismes d'estabilitat macroeconòmica, la mobilitat de capitals, treballadors i mercaderies, la desregulació, la defensa de la competència, la liberalització comercial i el foment d'un entorn fiscal més favorable.

173

És innegable que aquestes polítiques creen el marc propici per al desenvolupament de la iniciativa empresarial, però no són suficients en un nou escenari d'economia postindustrial, marcat pel fenomen de la globalització i el desenvolupament de la Societat del Coneixement. Avui la creació de riquesa és un objectiu central de la política econòmica que requereix polítiques actives de promoció de les empreses i foment de la competitivitat, la innovació tècnica i la internacionalització. D'altra banda, l'Estat ha de proveir de les infraestructures necessàries per a incrementar el nivell tecnològic industrial, la productivitat i la qualitat dels béns i serveis produïts en el país. Infraestructures en el terreny del transport, la mobilitat, les comunicacions, l'educació i la ciència han de ser centrals en l'agenda política.

2.2 La mirada social

Però la realitat que moltes vegades s'oblida és que les empreses també són una institució social:

- En aquest enfocament més sociològic, el que m'interessa destacar és que l'empresa és una agrupació d'individus amb un objectiu comú, en què el treballador professional desenvolupa amb plenitud la seva professió i, per tant, construeix part de la seva personalitat.
- És un mitjà de relació social en el qual els individus estableixen vincles personals i professionals, en el qual inverteixen la major part del seu temps, i en el qual tots els professionals, des dels llocs menys qualificats fins als més tècnics i directius, desenvolupen les seves millors capacitats a través de l'esforç i el talent. En aquest sentit, l'empresa

afavoreix l'especialització tècnica i professional, essencial perquè la col·lectivitat prosperi en una societat industrial avançada.

174

- En l'empresa, els individus s'associen per generar un valor afegit suficient amb el qual retribuir al capital i al treball en forma de salaris i, d'aquesta forma, permetre als seus integrants cobrir les necessitats econòmiques bàsiques i aspirar a un major benestar material. L'empresa proporciona als individus noves oportunitats vitals i és el mitjà de mobilitat ascendent més potent. D'altra banda, fomenta la cultura de la responsabilitat i el treball, valors centrals en la societat actual.

- En relació al seu entorn, les empreses contribueixen a la generació d'ocupació, a la creació de riquesa i, en definitiva, a la provisió i comercialització de béns i serveis demandats per la societat.

L'actuació dels poders públics en aquest àmbit s'ha establert en termes de conflicte i s'ha articulada bàsicament a través de la legislació laboral i la negociació col·lectiva. El social en l'empresa s'ha interpretat com el laboral, centrant l'agenda en la protecció dels interessos dels treballadors enfront de les empreses. Els assoliments aconseguits fins ara en aquest plànol són una de les majors contribucions de la socialdemocràcia i el sindicalisme, però avui és possible una mirada més àmplia sobre aquests temes.

2.3 La mirada crítica

Les decisions empresarials es prenen sobre la base de criteris econòmics i el seu horitzó és el curt termini. D'aquesta forma, l'empresari assumeix el risc comercial de l'activitat, però no els riscos socials que genera en forma d'externalitats negatives:

- Costos socials derivats del procés d'industrialització primer, i terciarització després, que despenja sectors econòmics de baix valor afegit.
- Costos socials derivats del procés de deslocalització industrial en l'àmbit de la competència internacional i la globalització.
- En el procés de producció de béns i serveis es produeix una transformació dels

recursos naturals i físics. El consum massiu d'aquests recursos provoca un deteriorament ambiental amb conseqüències socials evidents: contaminació de l'aire, contaminació de les aigües i el mar, generació de residus, efecte hivernacle, canvi climàtic.

- L'activitat de les empreses transforma l'estructura econòmica i productiva d'un territori. Moltes vegades, afecta a les seves formes tradicionals de producció i destrueix els mitjans de subsistència de les poblacions locals, creant greus situacions de desigualtat econòmica i social.

175

- Males pràctiques laborals, fiscals, tècniques, que escapen al control de l'administració pública i que provoquen perjudicis notables a treballadors, consumidors i societat en el seu conjunt.

L'actuació dels poders públics en aquest camp ha estat essencial. No obstant això, enfronta un context nou en el qual les receptes tradicionals deixen de funcionar. El marc de referència de molts d'aquests problemes ja no és nacional i la capacitat d'actuació de l'administració és parcial i limitada.

L'administració pública ha de trobar noves vies per resoldre aquests problemes en el marc de la col·laboració multilateral entre governs, institucions i organitzacions de la societat civil. A més, haurà de ser capaç de compartir aquesta responsabilitat amb les empreses a través de noves fórmules d'autorregulació, diàleg i control.

3. Bases per a la construcció d'una Política integral d'Empresa

L'èxit de les nostres empreses es basa en beneficis econòmics i socials col·lectius que l'Administració ha de considerar quan dissenya les seves polítiques públiques. Per això, ha de promoure una actuació integral de llarg recorregut, que incorpori tots els aspectes econòmics, socials i conflictius esmentats amb anterioritat.

Molts dels punts febles del país i les oportunitats ja s'han identificat i sorgeixen multitud de propostes en aquest sentit. La veritable dificultat està en com prioritzar-les i com executar-les per a obtenir els resultats esperats. Més enllà d'aquesta anàlisi el que m'interessa destacar aquí és que existeixen algunes bases que, des del meu punt de

vista, haurien de promoure's perquè qualsevol actuació promoguda per l'Administració pugui tenir èxit en el llarg termini.

3.1 Abordar les polítiques d'empresa amb una sola mirada

176

Des de l'Administració és imprescindible tenir una visió integrada de l'empresa, tant en la seva vessant econòmica com social. Tal i com hem exposat, no és només un agent de mercat, també té un evident impacte social intern i extern, que s'ha de tenir en compte. El focus, fins a ara, s'ha posat moltes vegades en els aspectes més conflictius de la relació entre empresa i societat, obviant les enormes oportunitats per al desenvolupament econòmic i la millora social que poden proporcionar.

Des de la visió més economicista, després de molts anys hem après que l'empresa és el principal agent de creació de valor i avui sabem quin és entorn econòmic i normatiu més propici per al seu desenvolupament.

Però l'empresa és també compatible amb la defensa de la justícia social, la solidaritat, la igualtat d'oportunitats i el desenvolupament de la personalitat humana. Cap política social activa – plena ocupació, conciliació familiar, igualtat de gènere, medi ambient, integració de la immigració, vertebració territorial i redistribució de la renda – pot tenir èxit sense l'aportació econòmica i social de les empreses.

3.2 Buscar una estratègia comuna i fugir dels compartiments estancats

Conseqüència de l'anterior - una visió única i integrada de l'empresa - és, inevitablement, tenir una actuació integral i unitària dels poders públics en relació a les empreses. Les oportunitats poden aprofitar-se i sorgir des de múltiples àmbits: política industrial, política mediambiental, política laboral, política comercial, política fiscal, etc.

Si les agendes dels Ministeris no estan alineades, és impossible crear les bases per a una planificació seriosa i duradora. La política d'empresa és transversal i afecta a múltiples àmbits de l'Administració. En el fons, el necessari és tenir una visió de país, que ajudi a definir objectius i prioritats. Aquesta visió és impossible construir-la des dels

compartiments estancs. És necessària una voluntat comuna que vertebrï i coordini les accions a realitzar des de totes les àrees dels poders públics.

3.3 Reforçar la confiança entre les empreses i l'Administració

Sense unes bases de confiança que regeixin les relacions entre el públic i el privat, és molt difícil avançar de forma potent. És necessari superar les fractures que moltes vegades separen els dos móns.

177

L'esforç ha de ser bidireccional. Des de l'àmbit privat es veu A l'Administració amb recel. Les relacions es basen en la gestió del conflicte que condueix en moltes ocasions a un esquema simple de regulació i supervisió que és vist des de l'empresa o bé com una ingerència, o bé com un sobrecost perjudicial per a la seva competitivitat. Al revés, des de determinats àmbits de l'Administració, l'empresa és vista com un agent egoïsta que només persegueix l'interès particular, confonent l'interès personal de l'empresari, amb la realitat molt més complexa i rica que és l'empresa com institució social.

Ambdós casos són enfocaments simples i esbiaixats de la realitat que han de superar-se amb diàleg i treball conjunt.

3.4 Adaptar els instruments a una major complexitat

Avui el món és molt més complex, molt més incert i molt més dinàmic que abans. És, a més, menys governable, ja que moltes palanques tradicionals dels poders públics desapareixen o es dilueixen.

En aquest sentit, confiar en les antigues receptes o en la capacitat per a fixar objectius, definir plans i aplicar-los amb èxit exclusivament des d'instàncies públiques és una quimera. Progressivament, l'intervencionisme ha de ser substituït per la participació i l'autogestió dels agents socials i econòmics afectats. L'Estat manté un paper central: defineix la visió de país i els objectius generals a arribar a crear unes condicions marc i una normativitat mínima; i afavoreix la creació de mecanismes per a institucionalitzar el diàleg, la planificació, la presa de decisions i la gestió dels conflictes. Però sense

l'aportació i implicació directa d'empresaris, sindicats i agents de la societat civil és impossible assolir l'èxit.

3.5 Promoure polítiques de promoció d'empresa i innovació

178

Al llarg d'aquesta publicació, s'analitzen moltes d'aquestes polítiques. Els seus objectius, assoliments, reptes i limitacions s'expliquen amb claredat. És un punt de partida imprescindible per a reflexionar sobre el que s'ha aconseguit fins a ara i trobar noves fórmules d'èxit en la relació entre l'empresa i els poders públics.

Algunes de les actuals polítiques corresponen a esquemes més convencionals de suport als sectors industrials: recerca d'estabilitat macroeconòmica i pressupostària; foment de les infraestructures de transport i comunicacions; enfortiment de la competència; desenvolupament de la cooperació industrial, etc.

Adicionalment, nous plantejaments s'incorporen a l'agenda dels poders públics. Es tracta de formulacions interessants i noves, que tenen com principal focus les petites i mitjanes empreses i els sectors més dinàmics, emprenedors i innovadors de la societat. Neixen nombrosos programes de promoció d'empresa i competitivitat, encaminats a donar suport la incorporació del nostre teixit industrial a la Societat del Coneixement i a enfrontar els reptes plantejats per la globalització:

- Augment i millora del capital humà .
- Creació de xarxes de centres tecnològics
- Promoure la transferència tecnològica
- Facilitar la creació de clusters industrials i empresarials
- Promoció del disseny i activitats de valor afegit
- Suport a la creació d'empreses
- Programes de finançament
- Suport a la internacionalització de les pimes
- Polítiques actives de promoció d'I+D+i

- Ajudes per a l'adopció de les TIC
- Simplificació de l'administració
- Beques per a la formació científica i tècnica dels treballadors professionals
- Creació de fòrums per a la discussió i difusió de millors pràctiques i creació d'estadístiques

3.6 Treballar en el llarg termini

Sense continuïtat no hi ha èxit. La innovació, la internacionalització i la professionalització de les empreses són processos graduals que es basen en primer lloc, en la prova i l'error i, en segon lloc i més important, en l'acumulació d'informació, això és, l'aprenentatge. L'Administració pública no és aliena a aquesta realitat. Moltes són les actuacions que s'impulsaran i només algunes d'elles aconseguiran tenir èxit. Finalment, i després de paciència, esforç i inversió, descobrirem quines palanques funcionen i quins no.

El que sí que m'atreveixo a apuntar és que, de totes, les quals més perduraran i les quals millor ajudaran en la promoció empresarial i la competitivitat són precisament aquelles el resultat de les quals sigui un procés continu d'acumulació d'informació. En general, les condicions perquè això passi requereixen d'organitzacions estables i procediments de col·laboració i decisió institucionalitzats, això és, amb unes normes de funcionament, un llenguatge comú de treball i uns responsables funcionals i especialitzats que treballin amb un horitzó de llarg termini.

Per això, iniciatives de col·laboració entre agents públic-privats, proposades de clusterització i especialització sectorial o geogràfica, la base de la qual sigui la cooperació permanent entre les empreses, la universitat, la comunitat científica i l'administració són les base sòlida sobre la qual construir qualsevol política industrial i de foment de les empreses i la seva competitivitat.

3.7 Aprofitar institucions d'èxit

El treball a realitzar és enorme i implica a tots. Des del meu punt de vista, moltes de les actuacions que estan en l'agenda han d'aprofitar les vies i institucions de negociació i diàleg existents.

180

El marc de la negociació col·lectiva i la infraestructura institucional creada entre sindicats i empresaris és un potent instrument sobre el qual treballar, especialment en aquelles actuacions que tenen a veure amb l'impacte social de l'empresa. Per a això, els sindicats han d'adaptar també el seu discurs i els seus objectius. En la defensa dels treballadors ha d'estar, cada vegada de forma més central, la millora de la seva qualitat de vida des d'una perspectiva més global. En aquest sentit, l'Administració té un paper bàsic a l'hora de definir objectius concrets i incentius perquè ambdues parts incorporin en el seu discurs, a més dels aspectes laborals tradicionals, noves temàtiques relacionades amb la Responsabilitat Social de les Empreses (RSE).

3.8 Incorporar als nous actors

A principis del segle XX, les reivindicacions del moviment obrer van començar a cristal·litzar amb la creació d'eines de resolució del conflicte: legalització dels sindicats, legislació laboral, creació de la Seguretat Social, establiment de la negociació col·lectiva, etc. En aquest procés, es va passar d'un esquema contractual de llibertat de treball regulat pel dret Civil a un procés administrat pels poders públics, institucionalitzat i regulat pel dret Laboral. Avui això està superat i, tal com hem vist en el punt anterior, gran part de les relacions entre les empreses i la societat es gestionen amb èxit a través del diàleg entre les empreses i els sindicats.

Doncs bé, avui assistim a un fenomen similar, amb nous problemes i nous actors. En aquest cas, els nous problemes transcendeixen al camp laboral i el seu defensa corre a càrrec d'ONG, organitzacions de consumidors i professionals, comunitat científica i educativa, que actuen en nom de l'interès social i la col·lectivitat. En aquest camp, el gran repte és crear noves vies de representació d'aquests moviments i procediments institucionalitzats de col·laboració amb ells, entre ells, i entre ells i els sindicats i les organitzacions empresarials.

3.9 Donar suport al canvi generacional

Finalment, no puc deixar d'esmentar una última condició per a l'èxit, el canvi generacional. En les societats postindustrials assistim a un canvi de valors importants que, sense entrar en detall, qüestionen part de les bases de la modernitat construïda en el segle XX. Sens dubte hauríem d'esperar que aquestes persones joves amb valors diferents als nostres ocupin progressivament posats de responsabilitat en les empreses, en l'Administració, en els sindicats i en els llocs claus de la societat civil per a anar donant solució, de forma progressiva, als problemes plantejats en aquest article.

181

Mentre, la nostra responsabilitat és identificar les forces del futur, avançar-nos i intentar influir en els nostres àmbits d'activitat per a promoure-les i, per descomptat, donar suport i incorporar els joves en llocs de responsabilitat i decisió, tant en l'àmbit privat com en el públic.